

LIL PALE POLITIKE

SOCIJALNO INKLUZIJA E RROMENĐI

Katar 15-30 milionuja Rroma¹ ando them, gndilpe kaj maškar 10 thaj 12 milionuja trajil ande Evropa, katar save trujal šov milionuja trajil ande Evropači unija, so mothol kaj si e Rroma majbaro etnikano minoriteto pa kava kontinento. Ande nakhle deš brš, posebno kana nakhlo o buhljaripe Evropače unija 2004. thaj 2007. brš, e Rroma theljarrdine te džantar andar e raštre Maškarutne thaj Istokošcr Evropako ande raštre Zapadošće thaj Severošće Evropako, ando gndipe kaj khote malavena majlačho trajo. Numaj, o rromano naciono si vi majdur vuče diskriminišime, socijalno phandadi thaj čorri.²

Eurodiaconia pindžarel kazom si importantne e ortujra po niveli Evropače unijako, save trubul te aračhel e manuškane thaj socijalne orrte e Rromenđe, sar kaj si Lisabonsko lil savo si čutino ande Povelja Evropače unijako pale fundošće orrte³ save si po musajipe pale savorra. Numaj, amaro dičhipe pale inkluzija e Rromenđi či avel samo katar fundošće manuškane orrte. Amen pačas kaj si sa manuša čerrdine po devlesko muj thaj kaj silen jek baripe thaj manušipe, thaj kava dičhipe si fundo pale buče katar e Eurodiaconia. Pačas kaj sajekh manuše si potencijalo savo si lešće dino katar o Del, bi dičhipe po socijalno malavipe, statuso, rasa, bijandipe jal puranipe. But membruja Eurodiaconiako čeren thaj nakhaven e projekturja, sar majzurjarrdinesas o rromano naciono, numaj sar našti čeras pe se aspektuja diskriminacijako pe Rroma, šaj te sikavas griža amare membronengo save vi korrkorro čeren ando kotor e socijalako thaj sastipe. Eurodiaconia pačal kaj si o **therrdipe lače socijalako thaj sastimasko aračhipe pale savorra** kova so pašljol ande ilo socijalne Evropako, thaj kaj si čijači pale inkluzija e Rromenđi ande amare manuškane čidimata. Ande kava lil sikavas varesave majbare pharimata ande inkluzija e Rromenđi, posebno po therrdipe e socijalako thaj sastarimašće aračhimasko, thaj das lače svaturja Evropače unijače thaj raštrenđe membronende sar te nakhaven kala pharimata.

E pharimata pale socijalno inkluzija našti nakhavenpe jekh po jekh: trubul te aven integralno malavipe se politikenengo thaj strategijengo pale inkluzija e Rromenđi, save lenđe trubulimata dičhen holistikane thaj save den lengo čhutipe. Čhutipe savo či dičhel trubulipe e manušengo holistikane thaj save nakhaven e inicijativa bi Rromengo, čerel bitrubulimatengo bareođako dinipe e lovengo pale projekturja thaj programuja pale inkluzija majlačhe kamimatengo. Džikaj Eurodiaconia čherel pale orrte e Rromengo, hačaras kaj paše orrte thaj responsabiliteto, katar e Rroma trubun te aven čhutine ando proceso manuškane trajosko, sar vi aver bešutne Evropače unijako. Socijalno inkluzija si dujrigengo proceso thaj sajekh manuš musaj te avel zurjardo te avel aktivno.

---

¹ (so čhol e Dromarrde, Rromen, Manušen, Aškalijen thaj Sintonen)

² Situacija e Romenđi ande 11 raštre membrurja EU-ko –Harno sikavipe rodimašće rezultonengo (Fra Majo 2012)

³ http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

Eurodiaconia mothol kaj sajekh strategija pale inkluzija e Rromendi musaj te avel **lundževrjamači perspektiva thaj inčaripe**. Si kaj naj realno te ažučarenpe bare rezultaturja ande harni vrjama, kaj but Rromane generacije barile ande segregacija. O therrdipe katar sastimasko aračhipe sar vi o sičope trubul thaj šaj te majlačharrdol so majsig. E integracija mothol kaj trubul čhutipe thaj dujrigengo proceso maškar o manuškano čidipe, pale savo trubul te arllinpe e gndurja (stavurja). Trubul majbut vrjama sar arllinesaspes e gndurja thaj ažučaripe katar savorra save si čhutine ande kava poceso.

Perspektiva kale lilesko si majanglal phanglini pale kola Rome save trajina ande Istokošči thaj Maškarutni Evropa, sar vi purane bešutnende save trajin ande Severno Evropa, a save trajin ande pharo socio – ekonomikano malavipe ande pire raštrenge. Numaj, andar paševrjamako thaj majbare tendencijako pele Rromene migracije andar e Maškarutne thaj Istokošči Evropa ande Zapadošči thaj Severno Evropa, jekh kotor kale lilesko phanglo si pale pučhimata pale varesave problemuja savo anel lengo teljaripe.

Bući e Evropaće unijako thaj raštrenge membrongo

Bari diskriminacija savjava maladon e Rroma, pindžarrdi si ande politike po niveli Evropaće unijako, sar vi trubulipe palo majlačipe socio-ekonomikano situacijako e Rromengo, majanglal ando fundosaripe e Evropaće platformako pale inkluzija e Rromendi sar vi ande fundosaripe Evropaće samitosko pale Rroma po vučo niveli.

Eurodiaconia sastarel Evropako trujalipe pale strategija pale integracija e Rromendi andar 2011. brš, savo dičhel pe štar čijače aspektujra save si phangle palo sičope, bučaripe, sastarimasko aračhipe thaj bešipe, thaj Nacionalno strategija pale integracija e Rromendi savi si andini katar sajekh raštra membro. Mothas kaj si raštre membruja line pe peste te zuralen e inkluzija e Rromendi 2011. brš, kana andine o lil andral andimata po agor EPSO konsilosko. Kova so avela akana majimportantno, si čačutno politikano angažmano, nakhado ande bućimata katar Evropaće unijako džike majteluno niveli, sar čerrdasaspe e implementacija e Nacionalne strategijako pale inkluzija e Rromendi khetane e Rromenca, sar vi kaj si kale strategije pe vrjama dikhline thaj kaj dičhelpe pe kava poceso.

Politikano lačo gndo pe se nivelurja, a posebno po lokali, katar baro importantipe si pale arllimata. Evropači komisija musaj te zurale dičhel sar nakhadol e Nacionalno strategija thaj musaj te therel te e Nacionalne kontakturja pale integracija e Rromendi maladon pe vrjama thaj te fulavel lenđe pharimata, te fulaven lačhimata, sar vi te čherel po nakhavipe e dijalogosko aver manušenca.

Importantno than čhelena vi averčhande riga save den e love andar e Evropači unija, save si po dinipe e projektonende pale inkluzija e Rromendi, numaj, but si po trubulipe te e Komisija nakhavel revizija sar dikhlasas kaj kala fonudurja nakhavenpe efikasno thaj te aresen ke kola savende trubul. Numaj, EU fonudija či trubul te lenpe te miškolpe kova savo naj lače čerrdino andar nacionalne politike: e raštre save si membrurja musaj te avelen responsabiliteto thaj te den kazom trubul nacionalno lovengo dinipe palo nalhavipe e pharimatengo ande lenđe raštra, a e EU fonduja trubul te majlačhe anen lenđe nacionalne strategije pale integracija e Rromendi.

Pale, čhutipe thaj dijologo manuškane sektorosa po niveli Evropaće unijaće thaj korrkore raštrenge si importantno palo nakhavipe efektivno lovengo počinipe.

Eurodiaconiako than

Dijakonijaće organizacije/čidimata thaj organizacije save si phangle e khanderjava čhelen importantno than ando maripe po čormasko ciknjaripe thaj socijalno inklistipe, čhutimava e Rromengo.

Socijalno than del e Rromenđe te integrišinpe ande štar kotora andar o trujalimasko Komisijako lil, ande savo si vi o **sastipe, bešipe, siCOPE thaj bučaripe**. Džan **khate** sar dikhlinenas sar čeren amare membruja e Rromenca. Handuk pačas kaj si e khandirja thaj dijakonijaće organizacije/čidimata pe lači pozicija pale buči e Rromenca po drom, kaj si pale bučarne manušenđe ande institucije pharo te aresen. Jekhutno malavipe e khanderjako ande raštra thaj lokalno čidipe anel kaj e Rroma majbut pačan kolende save čeren pala lende a save si phangle pale khandiri, numaj raštraće institucijende. Diyakonijaće organizacije/čidimata šaj te inčaren e Rromen sar volonterja, jal sar bučarne. Godoleja, e Rroma hačaren majbut kaj si projektuja lende, thaj ande jekh vrjama delpe lende ažutipe ande bučimaski integracija.

Evropači komisija čhunada o than e khandirjako andral inkluzija e Rromendi, e duj reference andar trujalimasko Komisijako lil. Angluni referenca, savi si palo **siCOPE**, mothol „trubulipe te zurjavon e manuša maškar peste trujal kulturaće/sikavne medijatorja, khandirja, religijaće organizacije/čidimata jal komune thaj aktivno čhutipe e Rromane dadengo thaj dejango, sar e sikavnenđe kompetencie avilesas majlače, ciknjarel e segregacija thaj pačalaspes o musajipe te džan ande fundošće sikavne thana“. E membrurja pe nekobor thana čeren po majlačipe ando siCOPE rromane čavorrengo, ando pašipe e dadenca thaj dejenca, edukacijaće dinimava pe sa e nivelurja, sar vi avrisikavno inčaripe thaj čeripe sar kaj si e ternenđe kluburja, bešutne maškarimata thaj ažutipe palo čerutni buči.o .

E Komisija gajda mothoda kaj o si potenciali ande khandirjande thaj bivladaće čidimate i lendje trubul te delpe e **implementacija thaj orrtuipe po kotor e raštrenđe programosko pale inkluzija** sar „*nakhadinesaspes e pharimata e kapacitetonengo, o biavipe kompetencijengo thaj administrativne kompetencijengo e institucijengo*“. Damas gođi e raštrendje institucije kaj amare membruja čeren maškar e Rroma lungo vrjama thaj kaj therrde džanglipe savo šaj te lelpe ande implementacija e programosko pale inkluzija. Akharas e nacionalne thaj lokalne guvermenturja te čeren ando pašipe amare membrujenca thaj te čeren lenca konsultacije pe sa e niveluja pale implementacija nacionalne strategije pale inkluzija e Rromendi.

Socijalno aračipe thaj socijalne buća

Therrdipe socijalne thaj sastarimašće aračimasko si fundošći manuškani orrta. E Povelja pale fundošće orrte Evropaće unijako pindžarel e orrta po socijalno aračipe thaj socijalno ažutipe. Arrlime Evropači socijalno povelja⁴ rodel katar e raštre membruja te garantuil e orrta po socijalno ažutipe, e orrta po bešipe thaj orrta e familijači po socijalno, orrtako thaj ekonomikano aračipe savi čhol vi kotor palo familijako bešipe (Kotor II, Membro 16) bi diskriminacijako pe sa e fundurja. Paša godova, e Direktiva pale minoritano jekhippe inčarel vi baro čidinipe direktno jal indirektno diskriminacijako ando buhlo spektro, ande savo si vi e socijalno thaj sastimasko aračipe. Vi paše kale orrte, amare membruja dičhen kaj but e Rromen, vi majdur naj therrdipe fundošće socijalne thaj sastimašće servisengo.

Jekh katar majbaro pharipe savo či del e Rromen te len socijalno thaj sastimasko serviso si kaj najle adekvatne lila, bijandimašće thaj abjavenđe lila, lil palo sastimasko aračipe, bešavne mukavimata thaj personalne lila, so mučhel e Rromen „bi raštrako“ thaj pučhelpe trujal lengo orrtako statuso. Orrtako statuso e Rromengo si majimportantno pharipe, kaj si zurale phanglo pe orrta pale socijalno aračipe thaj sistemurja palo sastimasko aračipe, sar vi po siCOPE. Paše godova, te e Rroma naj bučarrde, lenđi socijalno orrta si but phandadi, kaj si ande majbut raštre membruja o šajipe te theren socijalne orrte phanglo e bučarimava. Pale godova si importantno o mothovipe pale aktivno inkluzija⁵, kaj voj sikavel kazom si importantno e

⁴ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/reporting/statereports/Portugal4_en.pdf

⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_inclusion_fight_against_poverty/em0009_en.htm

inkluzija kolendī save si majdur katar bučarimašče thana trujal zurjaripe thaj minimumo lovengo. Paše godova, telune sičimašče niveluja, administrativne troškuja thaj birokratijače pharimata čiden e Rromen te len e lila save trubunle te theren e orrte, posebno kana džan ande aver raštra membo.

E Eurodiaconia pale godova del zor e raštren membronen te haraven e birokratijače, administracijače thaj lovenđe pharimata sar ločarrdinesas civilno registracija.

Aver pharimata save čiden e Rromen te theren socijalne pučimata si bilače informacije thaj bipačape pe manuša save čeren ande socijalne institucije. Kontakto maškar bučarne ande socijane institucije thaj e Rroma si majparjarrdo, trujal barijera ande čhib. Raštrače guverrne musaj te den fondurja thaj love ande komunikacijako majlačhipe thaj medijacija maškar e Rroma thaj bučarne ande socijalne institucije. Šajipe te therelpe thaj informišilpe musaj te avel prioriteto sar e Rroma džanglinesas pala pešče socijalne orrte thaj responsabiliteturja.

Amare mothovimata

Evropači unija trubul te:

- čerel te e raštre membruja nakhaven e principurja pale aktivno inkluzija save si ramome ande Mothovimata andar 2008. brš, sar vi te čhon kala principurja ande pešče nacionalne strategija pale integracija e Rromendi.

E raštre membruja trubun te:

- čeren majloče administrativne procesurja thaj haraven e lovenđe pharimata pale civilno registracija
- ažutin trujal administrativne procedure, sar kaj si formularengo pherrdipe, majanglal e Rromenđe saven si pharipe ando đinavipe thaj ramosaripe
- malaven e love pale medijacija maškar kola save den socijalne buča thaj e Rroma, majanglal palo lokalno buči e Rromengo sar medijatorja
- losaren e medijatorja po fundo sar si lengo malavipe maškar e Rroma, a na te majimportantno kriterijumo avel lenđe formalne kvalifikacije
- den love palo sikavipe pale kola save si bučarne ande socijalne institucije thaj ando kotor palo rromano kulturako hačaripe
- čeren thaj te aven paše loče hačarne informacije pale socijalne orrte thaj servicije (vi pe rromani čhib).

Sastimasko aračhipe

E manušen andar e rromani populacija si majharno trajo thaj majbaro mortaliteto andral nacionalno proseko. E bešimasko trajo si talo standarrdo bilače anel po sastipe butengo save trajin ande rromane čidimata. Kale manušen ande majbaro procento naj elektrika, paj thaj sanitarija. Čorrpe thaj bilačhipe ando bešipe e diskriminacijasa ando sastaripe andine vučo niveli katar o nasvalipe thaj bokhalipe. Paše godova, e Rroma trajin ande phandade gavešče thana jal kampurja po gor e forosko vi transportosko. Sa kava pharjarel te aven džike sastarrne manuša. Ande phari ekonomikani situacija, but Rroma našti te počinen e draba vi kana aven džike sastarrne manuša. Musaj te phenas pale phangle kotora ando sastipe, save phanden o hasnaripe e bučarimasko, sičimasko, bešimasko, sastimasko thaj socijalno aračhipe, nevimavašče

sikavimava po trubulipe palo integrišime čeripe sar majlčačharrdasaspes e situacija e Rromenđi. Ande majbut raštre Evropače unijače e rromenđe šaj te avel e urgentno sastarimasko ažutipe, a po butipe našti te theren fundosko sastarimasko arachipe. Andar kava, nesave membrurja Eurodiaconijače žutisaren e Rromen. Palem mothas, sa kala pharimata aven katar lila, kaj najlen a šajte avel vi katar pharipe čhibake hačarimata. Inkluzivno sastaripe bi diskriminacijako majlačharelas o sastipe but e Rromengo. Paše godova, o sastarimasko sistemo si majimportantno ande evropaci orrta, pe save Rroma, sar e bešutne Evropači si orrta.

Amare mothovimata

E raštre membrurja trubun te:

- ažutisaren rromane bivladače cidimatende ande dinipe e informacije pale socijalne thaj sastimašće orrte
- ažutisaren kulturači medijacija sar avilosas majlačo o proceso pale komunikacija thaj kooperacija maškar kola save sastaren thaj e Rroma
- nakhaven proaktivne sastarimašće inicijative e kamlimava te ažutilpe sar o pačape avilosas majlačo kolengo saven trubul ažutipe
- kana trubul, džan ando čher kolengo saven trubul ažutipe, sar kaj si mobilno klinika

Sičope

Segregacija e Rromenđi si konstantno pharipe ande Evropa; e segregacija ando sičope si baro pharipe ande inkluzija, phangli e teritorijalne segregacijasa thaj po šajipe palo bučarimata. Baro si niveli inklistimata andar o sičope ando majrano ternipe maškar e rromane čavorra, a but si kole save či ni ramonpe ande sikavni. Palem mothas, bi lilengo pale identifikacija but rromane čavorra našti te ramonpe ande sikavne thana. Ande nesave raštre, rromane čavorren vi majdur ramon ande sikavne thana pale kola kaj si specijalno trubulipe, kaj si o sičope maj bilačo katar kova ande standardne sikavne thana. Rromane čavooren si ando baro procento pharipe e čhibjasa jal si diskriminišime ande sikavne thana. Džike medijatorja šaj te den fundosko ažutipe e sikavimatarende, importantno si te e sikavimatarja sičon te čeren e čhavrenca thaj lenđe dadenca thaj dejenca. Amare membrurja mothon kaj si jekhutno, jal vi majimportantno te čerelpe e dadenca thaj dejenca, sar avilesas zurjarrde te bičhalen pešće čavorren ande sikavne thana. But rromane čavorren si pharipe te džan ande sikavne thana pale godova kaj najle palo dromaripe, lila thaj habe. E dadende thaj dejenđe varekana trubula te delpe o gndo te e čavorren bičhalen ande sikavne thana, a na pe buči. Paše godova, e segregacija ande sikavne thana zurjarel e stereotipurja pale „aver” – ke gadže pale Rroma thaj ke Rroma pale gadže, so del ande čavorrende gođa ando hačarno barjaripe, thaj kava musaj te ačhadol ando teljaripe e sičimasko.

E Eurodiaconia kamelas te dičhel kaj e raštre thaj lokalne institucije aktivno ciknjaren ulado thaj bilačo Rromano sičope, thaj te nakhaven o pharipe palo inklistipe andar e sikavne thana. O trujalimasko lil e Komisijako sile palo kamipe tge sa e Rroma den gata fundosko sičope, e Eurodiaconia kamel te sa e čhavoora trubun te den gata vi maškarutne sikavne thana. Agorisarimasko lil katar Themešči lovarni⁶ kaj e rromane čavorra save džan ande anglalsikavno than, silen majlače rezultatuje ande fundošči sikavni, thaj majbaro šajipe te džan ande maškarotni sikavni. Paše godova, o lil andar e Češko thaj Slokavija sikavel kaj

⁶ www.worldbank.org/roma po fundo po regionalno rodipe UNDP/Themešče lovarnjako/Evropače komisijako andar 2011.brš ande Bugarsko, Česko, Hungarija, Rumunija thaj Slovačko.

e čhavorra save sas ande anglalsikavno than či avena bičhalde ande sikavne pale specifikaće trubulimata, ande save džan e čhavorra saven si pharipe ando sićope. Griža pale rromane čhavorra ando ternipe denle šajipe palo jekhippe ando trajo. Šaj samo te gndis kaj haravasa maškargeneracijako čorrpe kana e rromane čhavorra teljaren te sićon thaj kana avelale majlačhe šajimata palo bućaripe.

Amare mothovimata

E raštre membruja trubun te:

- zurjaren thaj te promovišin te bućarenoe e rromane sikavimatarja ande sikavne thana
- avel prioriteto palo kvalitetno thaj inkluzivno sićope ando terneipe pale rromane čhavorra
- čheren khetano sićope rromane thaj gadžikane čhavorrengo
- učharen e lovenca fundosko thaj maškarutno sićope pale sa e familije saven si cikne počina
- den ažutipe ande medijacija maškar e sikavni thaj rromane familijako, sar nakhadinesaspes barijera ande čhib. Trubun bućarrde e medijatorka andar e rromani komuna
- e Rromane sikavimatarja sikaven aver sikavimataren sar te čeren rromane čhavorrenca
- aktivno nakhaven o pharipe segregacijako e Rromengo ando sićope, posebno ando kotor palo bilačo bičhalipe ande sikavno than pale čhavorra ando pharipe
- ciknjaren o đindo kolengo save rano mućhen o maškarutno sićope sar ramol ande strategija thaj kamimata Evropaće 2020
- ažutin e čhavorrenđe ande čherešći sićimašći bući
- aktivno nakhaven e pharimata avrjalune diskriminacijako thaj rasizmosko trujal e edukacija katar e rromani kultura, istorija thaj identiteto, andral sikavno plano thaj programo pale sa e sikavne

Bešipe

Normalno bešipe si fundo ande evropaci orrta. No, uporedno lil pale bešimašće uslovuja Rromengo thaj dromarengo ande Evropaći unija⁷Agencije pale fundošće orrte phenen kaj si e Roma ande baro bilačo malavipe ando privatno thaj socijalne bešipe ande Evropaći unija, ande savi si diskriminacija ando bešipe, phare uslovurja ando bešipe, segregacija (neadekvatne javne buća, bućaripe thaj sikavne thana) thaj tradipe avri pe zor. Bi pajesko, sanitarijengo thaj elektrikako, mućhel e standarduja ando bešipe thaj barjarel sastimašće pharimata. Eurodiaconia gndil kaj našti te avel te ađes vareko ande Evropa avel tradino te trajil ande kasave uslovuja.

Lokali musaj te malaven kaj naj fundošće trubulimata palo trajo ande rromane komune, thaj te malaven lenđe šajipe. E segregacija ando bešipe musaj te avel astarrdi ande sajekh strategija pale integracija e Rromenđi, sar haradasaspes te voj avel pharipe ando sićope jal ando sastimasko aračhippe. E lila gajda vi sikavel kaj e Rromen si pharipe kana kamen te džantar andar rromane care kana kamen te čeren renta e čheresko ando foro. Gajda, e kriterijumuja palo socijalno bešipe den rigate e Rromen, kaj trubunle bući jal lila pale identifikacija. Paše godova, kana trubun te avenle stalno bešipe, e Roma save phiren si čhutine pe rig

---

⁷ http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/ROMA-Housing-Comparative-Report_en.pdf

andar e socijala, kaj trubunle sajekhdesutno bešipe te theren godova.⁸ E Eurodiaconia kamlasas te dičhel majharnne nacionalne thaj lokalošće administrativne procedure, save čerrdinesas pale Rroma majločiipe pale registracija sar avilesas ando šajipe te theren pešće socijalne orrte sar kaj si manuškano bešipe.

Amare membruja dičhen baro đindo e dislokacijako rromane carengo savi nakhavel o gavermento, bi dinipe e andimasko palo bešimasko trubulipe e bešutnengo, so majbut nakhadol majsig de lokalošće losarimata. E Eurodiaconia činavel kava sistemo žrtvaće bakhresko thaj direktno jal indirektno diskriminacija e Rromenđi, thaj kaj si akanutno bi politikano kamipe te e Rroma den ando them po nacionalo thaj lokalosko niveli fundosko pharipe pale inkluzija e Rromešči.

Amare mothovimata

E raštre membruja trubun te:

- pindžaren thaj nakhaven e orrta po normalno bešipe pale sa (ande savo trubul te avel paj, elektrika, gaso)
- del šajipe e Rromenđe ando čeripe thaj nakhavipe e planonengo palo bešipe
- te nakaven e modelurja palo bešipe e rromengo, save či majanglal tradena Rromen te aven pe margine e trajosko thaj spidena len majdur ande trajoski segregacija
- tena čeren e dislokacija kazom šaj; no te anen lundževrjamako, integrativno thaj inkluzivno politika palo bešipe sar čijako elemento nacionalne strategijako pale inkluzija e Rromenđi
- theren ažutipe/sičoipe palo bešipe sar prevencija tena avelpe bi čheresko kana kamel godova kova savo rentiril o čher

Bučaripe

E Rroma si suočime e inkalimava andar o bučaripe, sikade si vuče nivelosko bibučarimasko thaj bare pharimava palo bučaripe, andar godova buča save majsig mothodam, sar kaj si segregacija ando bešipe, bijekhuitnipe ando sičoipe, direktno jal indirektno minoritani diskriminacija katar bučarro⁹. O bučaripe si jekh katar majefikasno drom saveja šaj te ažutilpe manušenđe te vazdenpe andar o čorpe thaj žutisaren socijalno inkluzija, pale godova e Eurodiaconia handuk pačal kaj e Evropači unija thaj e raštre membruja musaj majbut te čeren sar majlačharenas integracija e Rromenđi, bučarimava trujal dičhipe thaj nakhavipe nacionalne strategijengo pale inkluzija e Rromenđi thaj Direktive pale minoritano jekhipe. Evropači unija trubul te dičhel dal e raštre membruja nakhaven e principuja palo inkluzivno bučaripe, jekh katar funo e Strategijako pale aktivne inkluzije. E Nacionalne governmenturja thaj lokalne institucije trubun te nakhaven e intervencije phangle palo sičoipe thaj bučaripe thaj te roden e modelurja save majlačhe ažutine e Rromen save si bešutne Evropače unijače pe lokalne bučarimašće thana. Socijalne bučarimaske thana save inčaren e socijalne bučarimata, šaj te čhelen importantno than ande integracija e Rromenđi save si diskriminišime thaj kasave modelurja trubun te aven promovišime thaj ažutime katar e Evropači unija.

Amare mothovimata

---

⁸ <http://www.errc.org>

⁹ (Direktiva pale minoritano jekhipe thaj Direktiva palo bučaripe či del diskriminacija po bučarno than po fundo e minoritetosko thaj etniciteto)

E Evropači unija trubul te:

- phenel kaj e raštre membruja nakhaven e politike palo inkluzivno bučarimasko than sar kaj si ramosarndo ande Mothovimata pale aktivno inkluzija
- čhol socialno tržišno ekonomija sar prioriteto thaj investiril ande raštraće firme, posebno kola saven si kamipe o bučaripe bibučarne thaj ugrozime Rromengo

E raštre membruja trubun te:

- barjaren thaj nakhaven e intervencije save ažutin e Rromen, bešutne Evropaće unijaće, po lokalosko bučarimasko than¹⁰ e raštraće firmenca po lokalosko niuveli
- nakhaven arli lače praksengo pale integracija bučarne thanengo pale Rroma pe čidimata po nacionalno niveli

Holistikano drom

Sar kaj si štar fundošće kotora sa e politikengo, sastipe, sičope, bešipe thaj bučaripe, amare membruja insistirin kaj trubul holistikano drom pale inkluzija e Rromenđi. Holistikano drom si te vi e elementuja kulturaće thaj identitetosko, lelpe ande sama kana čerenpe e politike thaj programurja pale inkluzija, anel te džalpe majdur katar fizikaće trubulimata. Musaj te pindžaras thaj te pačas rromane kulture save si, numaj musaj te pindžaras kaj si e Rroma persone saven si pešće sune thaj kamimata ando trajo, save šaj te aven averčhande katar e sune kolengo save čeren pala lende jal čeren e politike. Sar čerrdasaspes o pačape thaj jekhavresko hačaripe maškar manuša, vřjama thaj resursuja musaj te aven čhutine ando barjaripe maškarkulturaće svatosko thaj bućako. E buća palo miro thaj antidiskriminacija trubula te čerelpe ande raštre kaj sas o svato maškar e Rroma thaj gadže ando palunipe pherrdo izazovurja. Sar čerrdamas socialno kohezija e manušendje, musaj te sikavas e gadžen pale rromani istorija thaj kultura, sar jekh šajipe. E kultura šaj te lelpe sar avilosas majcikno averčhandipe maškar manušikane čidimata. Po agor, personako dičhipe sar holistikano droma, sikavel te dičhelpe majdur katar materijalno trubulipe, sar vi ođako trubulipe. Ažutipe palo ođako pučhipe šaj ande bareste te ažutil personalno barjaripe, sar vi majlačipe e procesosko palo zurjaripe e Rromengo. E khandirja thaj e čidimata phangle e khandjerjenca šaj aven čijako faktori ando dinipe kasave bućengo.

Rroma thaj libertato ando dromaripe

Nesave katar amare membruja ande raštre Zapadno thaj Severno Evropa len barjarrdo đindo e Rromengo andar e raštre Centralno thaj Istočno Evropa save pe harni vřjama dromaren palo bučaripe. Sar pešči orrta ando libertno dromaripe, sar bešutne Evropaće unijako von najmusaj te prijavinpe ande lokalošči guverna te ande lende bešline majcrra katar trin čhon. Katar kala rizonuja von si dikhline sar „turistuja“, so či del len orrta te theren socialno ažutipe jal orrta po sastimasko aračhipe (samo sigo sastarimasko ažutipe). Amare membruja si grižome kaj o statuso „turista“ e manuša andar e guverna či dičhen kaja grupacija thaj kaj či kamen te avel len responsabiliteto palo inklistipe savo si len.

Libertno dromaripe si jekh katar fundo Evropaće unijako čhutino ando Sporazumo. Bešutne orrte save den šajipe liberno dromaripe si vi majdur bipindžarrde, posebno pale kola saven naj jal majbut naj aver therrdipe. Čhutipe ando sigo ažutipe thaj bešipe, sar vi linipe socialno ažutipe thaj lindže vřjamako bešipe

---

¹⁰ http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Memo-Roma-movement-091109_en.pdf

pale manuša bičheresko averčhande si katar raštra džike raštra. But raštre membruja sar majpaluno losaripe den love palo drom palpale čhere. Ande godoja phari situacija, baro đindo save si bešutne Evropaće unija save si bičheresko (khate si vi e Rroma) či kamen te boldenpe palpale ande phare socio – ekonomikane uslovuja ande raštre andar save aven. Ande kasave buća, phiripe e Rromengo si bilače line love, kaj von, sar bešutne Evropaće unijako, silen orrta te pale aven. Džika kamas te sikavas po trubulipe te o gavermento pindžarel socijalne orrte bešutnengo Evropaće unijako save phiren, gajda vi kamas te pale mothas kaj si e uslovuja bare čormosko ande nesave raštre ande Centralno thaj Istočno Evropa vareso pale soste e Rroma phiren thaj von musaj te aven nakhade.

Džikaj si e izazovurja savenca si čhutine e Rroma ando dromaripe averčhande katar kola save trajin bešavne trajosa ande Centralno thaj Istočno Evropa, majlače hačaripe rromane istorijako, kulturako thaj identitetosko šaj ažutil kolende save čeren e Rromenca vi ande raštre kaj džan, vi andar e raštre andar save aven. Katar kava panevropako khuvdipe sar kaj si e Eurodiaconia šaj te sikaven lači platforma palo majločaripe maškaraštrači kooperacija, khuvdipe thaj maškarpesko sičope, sar dinesaspe lače čerimata palo ažutipe pe liduj agora dromarimasko. Amare membruja šaj te den e informacija thaj inčaripe majsig de so e Rroma mučhen pešče „čherešće“ raštre, sar majlače diklinesas kova so ažučarel len, sar vi te čeren kolenca Rromenca save aresle thaj save roden bući. Importantno si kaj e Rroma naj si korkorre save si avri čhutine po dromaripe andral e Evropa, thaj kaj o libertato e dromarimasko naj samo pharipe saveja maladon e Rroma. Pučhipe e liberosko ande Evropači unija thaj uslovuja palo socijalno ažutipe si importantne thaj hačarne pučhimata po Evropako niveli, džikaj nekobor raštre membruja kamel te arril e orrta Evropači unijači sar ciknjarrdasas o libebrato e dromarimasko. Eurodiaconia čerrda lil pale politike pale „*Libertato ando dromaripe ande EU: čormosko pharruvipe phiravne bešutnenko Evropaće unijako*“ savo dičhel vareso katar kova so si phanglo palo libertantno dromaripe thaj aver mothovimata sar te nakhadol e socijalno inklistipe thaj čorrpe phiravne bešutnengo Evropaće unijako. Te bišaj majlačo dičhipe te aveltumen pale kava pharipe thaj mothovimata e Eurodiaconijako, rudivtumen te dičhen/đinaven kava lil.

Saastarrde mothovimata kolende save anen činadipe ande Evropači unija thaj nacionalne gavermentuja

Evropači unija trubul te:

- zurale dičhel sar nakhadon e nacionalne strategije pale inkluzija e Rromenđi, sar vi mothovimata andar 2013. brš pale „Efektivne mere pale integracija e Romenđi“, ando khuvdipe e lilengo palo buhljaripe e Evropaće semestralošće procesova sar e inkluzija e Rromenđi avilisas kotor ande socijalno thaj ekonomikani politika
- lundžarel o arrlipe e sićimasko thaj primerja pale lači praksa pale inkluzija e Rromenđi maškar e raštre membruja, ande paši kooperacija e bivladaće čidimatenca
- čerel te Evropači platforma pale integracija e Rromenđi čerel than pale čače dijaloguja maškar bivladaće čidimata thaj raštre membruja, sar vi palo dičhipe kolesko so čerrdape dži akana trujal e nacionalne strategije pale inkluzija e Rromenđi
- čerel pe godova te e raštre membruja nakhaven e **aktivno inkluzija** pale Rroma, e jekhutne akcentova pe trin funduja save si phangle ando minilano lovengo dinipe, te theren kvalitetne čerimata thaj inkluzivno bućengo than
- nakhaven phari kontrola pale efektno linipe evropaće resursengo save si pale integracija e Rromenđi.

E raštre membruja trubun te:

- čeren te e mere save si pale Rroma aven pe pincipurja save si ramome ande Evropači povelja fundošće orrtengo thaj ande Direktiva palo minoritano jekhipa
- čhon te aktivno aven asttarde e Rroma thaj bivladaće čidimata ando čeripe, revizija thaj nakhavipe nacionalne strategijango pale inkluzija e Rromenđi
- e Rroma aven ande sa e projekturja, politike thaj programurja pale inkluzija (te hačaren e Rromane trubulimata, so rodel o dijologo fundome po pačape savo sas zurjarrdo vrjamava)
- tena čerel obmana e Rromenđi e donacijenca; persone musaj te hačarrdon zurjarrdo sar vareso arrlisardinesas thaj linesas e kontrola pe pesko trajo
- lel ando gndipe e kultura thaj tradicija e Rromani thaj heterogeno trajo
- čeren transparentne nacionalne kontakturja pale inkluzija e Rromenđi thaj lenđi kooperacija bivladaće čidimatenca
- aven efektivno kotor ande Evropači platforma pale inkluzija e Rromenđi
- čeren te e nacionalne politike pale inkluzija e Rromenđi efikasno nakhadon po lokalno niveli
- te trajin e projekturja pale inkluzija trujal neve šajimata palo lovengo dinipe save šaj te len sa e bivladaće čidimata (maškar save si vi cikne bivladaće čidimata).

novembri 2010. brš, pherrdino ando oktobri 2014. brš